

Áššáskuhtton Jáhkehahtti?	Ahki, sohka bealli, vuosttašgeardderihkuheaddji?
Duopmárat Rituálat/meanut	Ahki, sohka bealli
Áktor/áššáskuhttimeiseváldi Bealušteaddji	Ahki, sohka bealli
Duopmu Ráŋggáštus Ráŋggáštanreakšuvdna Guoddalus	

Jury geassáda árvvoštallat

Agnar Mykle Sámegillii: ČálliidLágádus

“Jo, Duopmár. Mun mieđihan dasa ahte lean dahkan dan mii áššáskuhttimis boahtá ovdan. Mun huškon ja časken guokte gándda nu ahte soai hávváduvaiga go gahčaiga eatnamii. Doavtterrorporttas čuožžu ahte goalmmát gánda fertii doaktára lusa, ja gulu manahii manjá go mun ledjen nu garrasit speddjen su. In eahpit ahte dát leat duođat. Ja munnje lea váivi jurddašit ahte mun lean huškon 10 jahkásaš gándda nu ahte son lea manahan gulus. Jos vejolaš, de livččen máksit divššu ovddas jos das livččii ávki ja son oččošii gulu fas. Muhto mus lea dušše dábálaš sisaboahu ja danne ii leat vejolašvuohta su veahkehit.”

“Liikká mun in mieđit dasa ahte galggan ránggáštuvvot, Duopmár. Ja dasa leat iešguđet sivat maid ovdal lean namuhan sihke dutnje ja bealušteaddjái. Muhto mun háliidan daid oktii vel mitalit vai maiddái jury gullá daid. Lea jury mii loahpalaččat galgá mearridit lean go mun sivalaš vai in. “

“Ja dalle in hálit dušše cealkit ahte in mieđit sivalažžan muhto maiddái dan ahte jos goasse eallimis fas vásihan seammá lágan dáhpáhusa, de balan sakka ahte livččen seammá láhkai dahkat!”

“Mun dieđán dat orru imaš ahte mun dás dikkis cealkkán ná, mun gii lean biliidan nuorra gándda dearvvašvuođa. Danne ferten mun mitalit dáhpáhusa nu mo dat lei ja nu mo mun dovddan dan. Go dát, duopmár, lea dovdduin sáhka, ja mun in jáhke ahte sii geat leat ráhkadan Norgga ránggáštuslága, álo áddejit man váttis, na dadjat veadjemeahttun dat lea doallat oaivvi čielggasin go menddo garra dovddut badjánit. Mun lean jurddašan dan birra ollu dan manjimuš mánu, manjá dán dáhpáhusa, go mun in leat vásihan dákkára ovdal. Ja, mun jáhkán ahte juohke lágas galggašii leat paragrafa mii áššehuhtta olbmuid geat dahket eahpeulbmilláš daguid, go dovddut duldejít. Galggašii leat maid muhtin paragrafa mii mitala ahte servodat, dahje vearromáksit galggašedje buoridit ja buhtadit vahágiid mat gevvat dákkár diliin gos ii goappáge *áigumuš* lean nu mo šattai, muhto dáhpáhuvai dego uđas man ii oktage sáhttán bissehit.”

“Lei miessemánu 6. beaivi. Muittán dáhtona bures go dat lei mu boarráseamos nieidda riegádanbeaivi. Áigon finadit ruovttus viežžaleamen muhtin johtasiid maid ledjen vajáldahtán váldimis mielde. Nu go dieđát Duopmár, de lean mun gieldda filbmaguovddáža ámmátvuoddji, ja dan beaivve galge muhtin bargit Bisletii govvet amerihkálaččaid geat ledje gávopogis. Ruoktot jođus, bisánin oastit lákcajiekŋakássa muhtin láibbohagas. Don dieđát, diekkár jienja maid guossohit doaluin. Daid áigon doalvut kealláree, go dat sáhttet bissut gálmmasin guhká jos vel ii leat ge galmihanskáhpe. “

“Lei beaivvádat. Mun ledjen buorreielas, go muiten ja fuomášin dien lákcajienja. Dieđusge ii leat munnje álki dán muitalit oanehaččat, Duopmár. Jos mii oanidit muitalusa dušše fáktadieđuide, de lea dieđusge duohta ahte mun huškon gánda, ja Norggas ii leat lohpi dan dahkat, ja dalle lean sivalaš. Nu fal. Sivva manne mun muitalan ja dárkkuhan detáljjaid lea ahte mu dovddut leat mu ášši ja leat munnje seammá dehálaččat go dat maid don gohčodat fáktan.”

“Nu, mun ledjen buorreielas ja várra vel huraidin das go vuojašin. Imaš, muhto duohta lea ahte dego ámmátvuodji de lean buorreielas juohke háve go lea beaivvádat ja in dárbbáš smiehttat ja ballat ahte biila čeassá eret geainnus, dahje ferte gehtegiid bidjagoahtit. Beaivvádahkan smiehtan maiddái filbmadahkkiid, go ii sis ge leat álo nu álki. Diibmu lei várra beal guokte go mohkastin Stenstrupsgáhtai. In dieđe leat go oahpis Stenstrupsgáhtas, Duopmár? Dat lea oalle guhkki ja baski. Dan dálus gos mun orun, lea buvda 1. gearddis. Go jovden dohko, de lei okta guorbmebiila das orrumin, nu ahte mun fertejin dan meattá vuodjit ohcat eará parkerenbáikki. Dasto fertejin murddihit guokte mehtera vai ledjen gáhtaváccáhaga guora ja eará biillaide lei buorre sadji vuodjit guora. “

“Na, mun ferten muitalit moadde ášši. Stenstrupsgáhtas leat ollu mánát. Dat stohket sihke váccáhagas ja gáhta alde. Sii čikčēt spáppa gáhta alde ja viegadiit ruossut rássut. Dat ii leat gal nu váralaš sidjiide, go olbmot vudjet várrogasat go gáhta lea nu baski. Dávjá gullojit biillat njurgguhastimin go mánát galget čáhkket saji biillaide. Nubbi ášši lea ahte mun álo smiehtan mánáid birra go vuoján doppe. Dan dahká juohke bargovuoddji, jáhkán mun, Duopmár. Mun dieđán gos mun galggan leat várrogas, ja dieđán ahte sii sáhttet fáhkka ihtit parkerejuvvon biillaid duohken, dahje fáhkka viehkalit nuppe beallái geainnu go fuomášit kioska dahje eará gelddolaš áššiid nuppe bealde. Dat leat dego šibihat ja eai smiehtas ovdal go viehkalit

geainnu rastá. Mun álo unnidan leavttu go oainnán mánáid gáhtaváccáhagas dahje geaidnoravddas. Ii olmmoš dieđe goasse. Juohke bargovuoddji, jáhkán mun, ballá das ahte vuodjit mánáid ala. Sii smihttet ja govvidit oaivvis ahte mánná girdá mohtora njeaiga ja gahččá juvllaid vuollái ja gullo dušše *bump* go vuodjá rupmaša badjel. Giljas lea várra dat vearrámus. Jáhkán ollu bargovuoddjit leat smiehttan ja baluin vuordán ahte juste diet giljas galgá dáhpáhuvat. Sii várra eai beasa dákkár jurdagiin eret ge. “

“Mánáid várohit lea seammá dehálaš go dan ahte várohit alkoholageavaheami. Ii dat ahte in juga, muhto in juga go ii heive ja go barggus lean. Diet doaibmá áibbas automáhtalaččat. Nu jáhkán lea eanaš bargovuodjiiguin. Muhto, Duopmár, dat lea dieđusge eará muitalus.”

“Nu, dál de lean fargga geargan. Čužžo ollu mánát guorbmebiilla birra go mun bohten vuoji. Ja mun gehččen dárkilit, maddái dalle go murddihin. Ford gálvobiillas lea glássa maŋŋeuvssas, nu ahte mun ledjen sihkkar ahte ii oktage mánná lean das maŋábealde go murddihin. Mun jáddadin biilla ja áigon njuiket olggos, go fuomášin ahte mun ledje juste muhtin čáhcehydrántta ovdii parkeren. In livčče gal várra go moadde minuhta ádjánit viežžalit dan maid áigon, muhto ii orron heivemin das orrut čáhcegáldu ovddas jos fáhkka buollá, nu ahte mun murddihin vel mehtera. Dieđusge gehččen dárkilit ahte eai lean mánát das maŋábealde, ja murddihin go ii oidnon mihkkege.”

“Dalle dat dáhpáhuvai. Dat maid buot bargovuoddjit ballet. Juste nu mo jurdagiin ballet. Dovden ahte biilla bumpii man nu badjel, ja ii lean vejolaš bisánit. Seammás gullen mánágiljasa. Jurdagiid giljas. Dat lei dakkár giljas mii bohtá mánás geas lea hirbmat bávččas, ja de čuovui vel luoibman. “

“In dieđe mo galgá čilget dovdduid. Várra mun galbmoin jiekŋan ja stirdon, go in sáhttán dallán lihkastit. Mun ledjen duolmmastan goazana ja juolgi lei dasa bisánan, ja in ožžon dan eret. Gieđat ledje maid stirdon ja darvánan stivránii. Ledjen dego lápmašuvvan, muhto jurdagat goitge elle. In sáhttán maidege dahkat ja dušše issoras váivves ja balddihahtii dovddut ledje rupmašis. Mun jurddašin dan birra man ala ledje vuodján, ja dihten mo dat lea oaidnit. Ja mo dat gillái bákčasiin. Dihten maddái maid dát mearkkaša munnje. Gudni. Mo mun gutnálaččat ja dárkilit lean váruhan ahte dákkár dillái in galgga šaddat. Oidnen iežan buohcceviesus ja mo mun doppe čohkkán ja vuordán dieđu das mo mánáin manná. Oidnen

mo politijjat gažadit mu, hávdádusa, gisttu ja máná váhnemiid čalmmiid, ja iežan barggu birra, ja gergen vel dan ge smiehttat ahte filbmadahkkat eai oaččo dál iežaset johtasiid. “

“In dieđe man guhká mun čohkkájin nie. Buot árja golggai olggos rupmašis. Jos, Duopmár, leat goasse jámálgan, de dieđát makkár fuones dovdu lea njálmmis ja olles rupmašis go váhkkasat fas. Sullii nie lei, go čohkkájin gittačalmmiid ja gehččen dan vártnuhis helvehii olmmoš sáhtta jurddašit, dat ahte goddit muhtun vigihis máná. Dál in gullan šat luoibmama olgun. Várra čohkkájin ná minuhta. Várra dušše moadde sekundda, in dieđe. “

“Dieđán ahte go doaibmagohten fas, de mun čievččastin uvssa rabas ja viehkalin olggos. Lean áibbas sihkar ahte ledjen šoavkat dego muohta, go jurdagiin lei dat maid mun dál galgen roggat eret biilla vuolde. Don gal leat gullan dán ovdal, Duopmár, muhto mun háliidan muitalit juryi mii dat lei maid mun gávdnen ja roggen biilla vuolde. Dan sadjái go cuovkanan mánárumaš lei maŋnejuvlla vuolde dušše okta devdon seahkka. Maŋná lea gullan ahte dat lei áviisaseahkka. “

“Dieđusge illá jáhkken maid oidnen, ja dan giitevašvuođa-dovddu go ii lean oktage máná goddon, in sáhte ge čilget. Geahpehii nu sakka ahte measta vuksen. “

“Ii ádjánan smiehtastit ja gávnnahtit dán čanastagaid. Muhtun gánddat čužžo ja gehčče nuppe beallái gáhta. Mun dieđusge maid geahčastin dohko, ja doppe ledje golbma 10-12 jahkásaš gándda čearsámin. Okta dain sevii munnje ja čurvii æ bæ!”

“In leat gal sihkar Duopmár, muhto in jáhke ahte mun livččen dás čuožžumin otne jos gánddat eai livčče hárdilan mu. Dalle dáhpáhuvai juoidá mu siste. Soaitá lei dat ahte mun jurdagiin aiddo ledjen leamaš olmmošgoddi, ja jurdagiin ledjen aiddo goddán olbmo, ja dovden ahte gieđat ain ledje varran. Ii olmmoš reaškke jápmimis. Muittán beare ahte issoras garra suhttu badjánii, ja mus čáhpodedje čalmmit. Muittán ahte dadjen alccesan go viehkalin gáhta rastá ahte lea 20 jagi áigi dassá go mun geahčakeahtta olgeš ja gurut beallái rasttildin geainnu. Dábálaččat livčče gánddat leamaš johtileappot viehkat go mun, go bargovuoddjit eai leat gal aitto valán. Muhto mun ledjen nu issoras ja nu suhttan ahte ollejin sin lusa ovdal go gerge oppa verráha siskkobeallai livkkihít. Vuos dohppejin guoktása ja časken sudno oivviid oktii ja bálkestin dasa eatnamii, nu ahte soai bargogodiiga. Áigon sudno eambo huškut go muitájin dan goalmáda, su gii aitto lei das nihlistan ja reaškán. Čuovvulin su

šilljui. Son lei muhtin vinjudáhki alde ja áiggui lovpēt, muhto mun njuikejin dáhki ala, fáhtejin su juolgái ja gaikon su vulos. Das go čuoččuime de mun dollen su niskkis ja speddjon su niera nu garrasit go nagodin. Vuosttaš háve son njalppihii, muhto nuppes mun deiven ja dat skájai miehtá šilju. “

“Dan maŋŋá dollen su gitta vel oanehis botta ja šlavgilin su garrasit, muhto in šat huškon gal. Čergon gal sutnje hui jitnosit garra jienain. Dan birra ahte ii go son ádden man duođalaš skelbmošeapmi dát lei. De ihtigohte nissonat glásaide, ja muhtimat bohte tráhpaid ala ja áitigohte mu go ledjen sin gánddaid nie garrasit gieđahallan. Dalle gal vázzilin.

Digaštallagoahtit 5-6 suhttan nissoniin, ii leat ávki. Dat lea ollu vearrát go dás dikkis, Duopmár.”

“Miehtá beaivvi ledjen suhtus dainna mii lei dáhpáhuvvan ja in sáhtán eará go dan birra smiehttat. Dieđusge váivašuvven maid dainna ahte ledjen nu garrasit suhttan. Ledjen heahpanan ja veaháš skurtnjagan dan ektui, mun gii muđui lean hui jaskes ja ráfálaš olmmoš. Muhto mii filbmiimet miehtá beaivvi gitta eahkedii, ja in ge šaddan jearahallat ja gulaskuddat gánddaid birra. Eamit mitalii ahte muhtimat ledje garrasit suhttan ja áite váidit mu politijjaide. Dan ledje gullon hállamin dat nieiddat geat ledje leamaš mu nieidda riegádanbeaivvidoaluin. Mun ledjen váiban ja buohcci iežan siste. In háliidan dan ášši birra ságastit dan eahkeda, inge háliidan gánddaiguin ge háleštit. Dat oačču vuordit. “

“Nuppi beaivvi ožžon gohččuma boahtit politijjakantuvrii, ja loahpa don dieđát, Duopmár. Dál lea mannan mánnu dan rájes go seahkka-dáhpáhus geavai. Jos livččen sáhttit nuppástuhttit dan maid dahken, de livččen sávvat ahte in livčče gánddaid huškon. Muhto go dál jurdagiin fas leamaš dien dáhpáhusas, de dieđán ahte in livčče sáhttit eará láhkai dahkat.”

“In sáhte gal gánddaid ge láitit. Sin skelbmošeapmi lei gal veahá menddo groavis, muhto ii leat nu boastut/vearrut skelbmošit rávisolbmuiguin. Dan leat mii buohkat dahkan goas nu. Muhto mánát eai dieđe ja máhte árvoštallat mii lea duođalaš ja ii-duođalaš skelbmošeapmi. Dát fearán ii lean sidjiide eambo duođas go muohtaspáppaid bálkun. “

“Muhto, nu mo mun dadjen Duopmár, de in mun ge leat sivalaš. Gánddat dahke dán go sii ledje jierrásat ja ledje fuobmán hilbošit, ja mun dahken dan go mus badjánii ja leavai nu garra suhttu maid in sáhttán bissehit. “

“Sáhttit gal dadjat ahte olmmoš galgá máhttit stivret ja muhttit iežas dovdduid go eallá earáiguin ovttas servodagas. Dasa lean áibbas ovttaoaivil, muhto muhtimin dáhpáhuvvet áššit main dovddut duldejit ja vuitet áigumuša ja dáhtu badjel. Olmmoš geas dáhttu ii doaimma, sáhtá go son rihkkut lága? Mun oaivildan: go in sáhttán man ge láchkai hehttet geavvamis dan mii geavai? Lei dušše dát maid mun áigon jearrat, Duopmár. Ja dál várra galgá jury vástidit. Giitu. “

Leat go goasse kriminála daguid dahkan?

Skovváí galggat beare russestit. Oahpaheaddji gieđahallá dán skovi anonymalaččat. Ceahki vástádusat sáhttet leat vuolggasadjin buori ságasteapmái kriminalitehta birra ja mo juohkehaš vällje dahkat.

NIEIDA/GÁNDA

Leat go guokte manjmuš jagi...	Jo	In	Ledjet go okto?	Dahken dan go lei nu gelddolaš	Bággejuvvojin dahkat dan	Dárbbášin ruđa
Suoládan sihkkela, skohtera dahje mopedá?						
Suoládan gálvvuid buvdas?						
Suoládan juoidá skuvllas?						
Suoládan ruđa dahje eará ruovttus?						
Suoládan juoidá skuvlaskihpáris?						
Leat go vuodján skohtera dahje eará vuošana masa dárbbáša vuodjenkoartta?						
Áitán huškut/cábmat ovttage?						
Givssidan?						
Huškon/cábmán dahje illástan ovttage?						
Billistan geaidnogalbaid, gáhtačuovggaid dahje sárggodan seinniid?						
Sisagaikon stohpui, kealláarii, bartii dahje muhtin vuorkái?						
Bivdán earáid oastit vuola du ovddas?						
Borgguhan hášša?						
Vuovdán hášša?						

Rihkkumušat ja láhkarihkumat 13.-19. ahkásaččaid gaskkas.

	Oslo	Eará stuorragávpogat	Uhcit gávpogat	Čoahkkebáikkit	Gilit
Buvddas dahje kioskkas suoládan gálvvuid main lei árvu vuollil 500	25,3	13,7	17,5	15,3	17,1
Bilidan ávdnasiid ja huksehusaid eambbo go 1000 ru ovddas	7,2	4,0	5,3	4,4	4,6
Sisa-gaikkodan dainna ulbmiliin ahte suoládit	8,0	2,8	4,6	3,8	4,2
Dorron vearjuiguin	3,8	2,0	3,0	2,9	3,0
Leamaš politiijaiguin oktavuoha go leat verrošan	12,8	7,7	10,1	8,8	4,7

Dás oaidnit bohtosa das mo nuorat ieš-rapporterejit rihkkumušaid, láhkarihkumiid ja oktavuoda politiijaiguin maŋimuš 12 mánu, Norggas. Proseanta. “Eará stuorragávpogat” leat dán oktavuodas Bergen ja Troandin.

Gáldu: Tormod Øia: *Ung på 90-tallet.*

1. Geahča dárkilit loguid tabeallas, ja gávnna muhtima geainna ságastit. Ságasteahkki dan birra maid dás sáhtta oahppat? Mii lea eanemus miellagiddevaš dahje hirpmástuhtti diehtu?
2. Jurddaš ahte don leat journalista . Daga muhtin áviisaartihkkala tabealla dieđuid vuodul. Bajilčála galgá čalmmustahttit, fuomášahttit dahje geasuhit olbmuid lohkat artihkkala.
3. Lohket artihkkaliid guđet guimmiide ceahkis ja darvvihehket daid seaidnái maŋná.

Mo meannudit nuorra láhkarihkolaččaid?

Mo son nuorra olbmuid váikkuha giddagassii lohkašuvvan?

Dieđusge livččii buorre dovdu bidjat nuoraid giddagassii. Dat dahkko muhtimin. Ii leat guhkes áigi diggi mearridii ahte muhtin 15 jahkásaš ja okta 14 jahkásaš galggaiga giddagassii.

Riikkaadvokáhta lea mearridan ahte eambo nuorra láhkarihkolaččat (lovbrytere) galget giddagassii ránggáštuvvot. Dál lea juohke *logát* nuorra politiijaid ránggáštuslogahallamis. Áibbas duohta. Juohke logát. Ii leat statistikas ge boasttuvuohta. Boasttuvuohta lea nuorain dahje áššáskuhtineiseváldiin (påtalemyndighetene).

Jos boasttuvuohta *lea* nuorain, de dat lea *min* sivva, go mii han leat sin bajásgeassán. Dalle han buot sáhka ránggáštusas nohká dasa. Dahje várra ferte min ránggáštít, go ii han dat leat nuoraid iežas sivva ahte mii leat sin boastut bajásgeassán. Dan fertejit áddet, maiddá áššáskuhtineiseválddit, ahte galgá álo ránggáštít dušše sin dahje su gii lea sivalaš. Nu go mun dán ášši oainnán, de lea dat áibbas jierpmálaš.

Muhtin riikkaadvokáhta gohčču ja dáhttu eambo eavttuhis (ubetinget) giddasránggáštusa (fengselsstraff) nuoraide, ja son lea sihkarit buorre olmмоš. Politiijat leat giddegoahtán nuoraid giddagasaide. Álbmot gáibida ja čuorvu ahte rihkolaš nuorat galget biddjot giddagassii vel guhkit áigái. Álbmot ja politiijat leat maid áibbas sihkarit buorit olbmot. Dáid buriid olbmuid geažil liikká nuoraidkriminalitehta lassána. Erenoamážit VG lea addán spáltasaji olbmuid cealkit iežaset morála, oainnuid ja gáibádusaid dasa ahte rihkolaš nuorat galget ránggáštuvvot. Buot dát morálalaš lohkkijenat ožžot spáltasaji daid álás nieiddaid, šerres biillaid ja filbmanásttiid Hollywoodeallima gaska. Gáibádusat leat: Eambo politiijaid, eambo giddasránggáštusaid ja guhkit duomuid. Loahpas mii jáhkkit ahte juohke mohtorsihkkelnuorra lea rihkolaš (kriminell). Liikká nuorat mannet iežaset čiekŋalis eahpemorálalaš geainnuid, iežaset baskkes buvssaiguin. Moanat jagiid lean leamaš oahpaheadđi ja lean oahpahan mánáid ja nuoraid gaskal čieža ja guoktelogi. In leat goasse dárbašan ránggáštít oahppi, ja mus leat leamaš maidái “váttes” nuorat.

Duohtabealis ii leat váttisvuohta sus gii galgá ránggáštuvvot. Váttisvuohta lea áibbas eará sajis: Dárba earáid ránggáštít lea olbmo luonddu. Dat lea issoras, muhto mii ránggáštít ja

ránnggáštit! Gos boahdá diet vuoigatvuohta ahte earáid ránnggáštit? Dárbu goit lea dasa. Lea go nu ahte olbmot geain lea dárbu ránnggáštit, ohcet bargguid ránnggáštaneiseválddiide? Ja, doppe čohkkát ja gullat mo olbmot čurvot: *Eambbo ránnggáštusa ja guhkit duomuid!* Ja árvoštallat ja čuovvut riikkaadvokáhta dáhtu das ahte eambbo rihkolaš nuoraid ránnggáštit giddagassii. Muhtin olbmot leat čeahpit čuojahit fidjola ja earát fas málejit čáppa govaid, ja fas earáin lea miella ránnggáštit. Ruoktu, skuvla ja giddagasdoaimmahat (fengselsvesenet) juogadit seammá váttisvuođa: Nuoraidkriminalitehta.

In sáhte jáhkkit ahte lea juoga boastut nuorain. Ii han olles buolvvas sáhte leat boasttuvuohta. Muhto sii leat vajálduvvon, dain váilot gullelašvuohta ja ideálat. Lea maid áibbas duohta ahte sii gehččet ja árvoštallet min eahpeluohttámušain (mistillit, mistro). Jos dan eai dagaše, de livččii duođai mearkašaneveara ja juoga boastut sis. Mii han sidjiide juohke beaivve muitalit ja dáguhit ahte eallin lea ruhta, biila ja seksa. Dieđusge dát váikkuha sin jurddašeapmái. Mii eat sáhte sin váilelašvuođaid ja váttisvuođaid čoavdit dáinna ahte čuorvut politiijaide. Dákkár váttisvuođaid ja eará váttisvuođaid ii sáhte čoavdit guhkit ja garraset ránnggáštusduomuin. Goitge ii silolaš ja psykolaš heađi. Dađebahát lea juoga hirpmus boastut riikkaadvokáhta jurddašeamis. Giddagasránnggáštus ii sáhte buhtadit dahje divvut dan *silolaš guorusvuođa maid otná nuorat leat árben riikkaadvokáhta iežas buolvvas*. Rissen livččii buoret ránnggáštus. Giddagasránnggáštus, dahje friddjavuođarivven (frihetsberøvelse) lea illásteapmi, ja das lea dat áigodat mii lea issoreamos.

Jo muhtin beaivvi giddagasas dáhpáhuvvá juoidá olbmuiguin, ja mađe nuorat dasto johtileappot sii rivdet. Psykiatriijas gohčoduvvo miellabuohccin (sinnsykdom). Olbmuid miella buohccá jos lohkkaduvvojit giddagassii. Dát dáhpáhuvvá jo go ovtta jándora lea čohkkán giddagasas. Dat lea nu vahát olbmo millii ahte sii sáhttet cuvket giddagaslanja (fengselscelle). Dáinna lágiin sii geahččalit oazžut oktavuoda máilmmiin. Buohkat dihtet dieđusge ahte das ii leat ávki, muhto dát lea buohcuvuohta mii bohciida go olmmoš giddejuvvo lohka duohkai. Dát árvideames vuolga klaustrofobijas mii lea ballu mii mis buohkain orru ja sáhtta bohciidit jos mii vásihit giddagasa. Sutnje gii čuožžu olggobealde giddagasa, sáhtta dát orrut dego dušše riedja. Muhto sutnje gii lea giddagasas, lea dakkár dovdu ahte seannit bohtet lagat ahte lagat ja loahpas vigget buvihit su. Ballu sáhtta šaddat nu issoras ja buotdivvnat (altomfattende) ahte sáhtta šaddat oalát miellabuohccin. Muhtimat nu buohccájit ahte sin rumašlaš bákčasat eai leat hehttehussan dasa ahte geahččalit beassat olggos giddagasas.

Duopmárat ja mielduopmárat galggašedje leat mielde goarrumin ja duognamin sin geat giddagasain leat geahččalan heakkaset váldit. Mun dovddan olbmuid geat ráhkkenbláđiin leat čuohpadan rupmaša nu čiekŋalassii vai ollejit ulbmila; jápmit dahje buhcciidvissui gártat. Dovddan eará gii riššain geahččalii boaldit guktui čalmmiid vai beasašii olggos. Son cahkkehii beallerabas riššadoasaid ja doalai daid čalbmegáhká (øyeeplet) ovddas go cahkkanedje. Muhto dát leat dakkár doaimmat maid sii barget manjá. Álggus vuos geahččalit giddagaslanja cuvket.

Dáid áiggiid beahttalit giddagasmearrádusaid (fengslingskjennelser) 14 ja 15 jahkásaččaide. Dál geavahuvvo eavttuhis giddagasránggáštus.

Mun in dieđe mo 14 jahkásaččat dovdet go lohkkaduvvojit ruovdeuvssaid duohká, go mun han ledjen jo 17 jahkásaš go mun čohkkájin giddagasas, muhto jos mun muittán riehta, de mun holvon dego beana olles 12 diimmu. Váikkuhus? In šaddan goit šieगत dainna. Baicce šadden eambbo vel bahánihkán.

Lea vuoiggalaš jerrat: Mo lea dat duopmár siskkobealde oaidnit gii mearrida ahte (dubme) njealjenuppetjahkásaš galgá giddagassii? Lea go son áhčči? Lea go son leamaš oahpaheadđji? Son ii leat várra ieš goasge čohkkán giddagasas? Ii go son dieđe makkár psyhkalaš váikkuhusat leat dušše oanehis botta čohkkát ruovdeuvssaid duohken, ja ahte olbmot sáhttet eallinagi buohcat dáinna? Mo manná dáinna morálalaš álbmogiin?

Oktii lean ovtta girjjis – ironijalaččat- evttohan ahte politiijat galggašedje bajásgeassit nuoraid ja mánáid. Leat go mii dohko jođus? Politiijat!? Maid árpmuid dahket politiijat ja giddagasdoaimmahat pedagogalaš ja medisiinnalaš gažaldagain?

Mun lean muhtin áigge čuvvon guokte nuorra láchkarihkolačča. Guktot leaba 20 jahkásaččat, ja guktot guhkitáigge giddagasas čohkkámiin beallemuddui guohcagan. Lean ieš oaidnán mo norgga giddagasat moatti jagis sáhtte bilidit nuorra olbmo. Mun áiggun geahččalit mu oainnuid viidáset gilvit sidjiide geat háliidit gullat. Lea han juovllat dušše oktii jagis.

Loga essaya ja vástit gažaldagaid:

1. Mo Jens Bjørneboe čilge ahte lea lohkašuvvat giddagaslatnjii?
2. Maid don ieš jurddašat dan birra ahte nuorat biddjojit giddagassii?
3. Mo galggašedje nuorra rihkolaččat meannuduvvot, du mielas?
4. Mo eará láhkai sáhtta nuoraid ránggáštít?
5. Bjørneboe namuha muhtin sivaiddat nuoraidkriminalitehtii. Mat dat leat? (Dása sáhtta geavahit skovi mii gávdno lágádusa reaidostobes, neahttasiiddus.)
6. Maid don ieš oaivvildat dán birra?

Áššáskuhttinmearrádus

Hålogalánda stáhtaadvokáhtat

leat mearridan ahte

Namma

Riegádannr

Ássanbáiki

lea áššáskuhtton ja Sis-Finmmárkku diggegoddi galgá dubmet čuovvovaš ránggáštuslágaid mielde:

I Ránggáštuslága § 257

Go lea váldán dahje leamaš mielde váldimin ávdnasa mii gullá earáide dainna áigumušain ahte alces dahje earáide oaččuhit ávdnasa eahpevuoiggalaččat gánnáhit.

Vuođđu:

Maŋgebárgga 26/11 jagi 2012, birrasii dii 16:00 Guovdageainnu Skohtergávppis (namma +čujuhus) válddii son gárvvu/biktasa mas lea árva: 5000,-

II Ránggáštuslága § 391 a, 2. oasi bst 1. oasi, bst, §257

Go lea váldán dahje leamaš mielde váldimin ávdnasa mii gullá earáide dainna áigumušain ahte alces dahje earáide oaččuhit ávdnasa eahpevuoiggalaččat gánnáhit. Ránggáštus galgá

vuoliduvvot go váldon ávdnasiid árvu lea nu vuollegaš. Lassin galget eará dilálašvuodát váldot vuhtii.

Vuodđu:

Maŋgebárgga 26/11 jagi 2012, birrasii dii: 14:45. Válddii son Guovdageainnu njuovahagas (čujuhush) bohccočoarbbeali.

Ráŋggáštusláhka §63, 2. oassi ja § 54 nr. 3 adno ášši meannudeamis.

Poasta II: Gáibiduvvo almmolaš beroštupmi/vuhtii váldin áššáskuhttimii.

Deatnu, Geassemánnu 10.b. j. 2013.

Áššáskuhtton olbmui lea nammaduvvon bealušteaddjin:

Loga áššáskuhttinmearrádusa ja vástit gažaldagaid:

1. Mii lea vuodđun dán áššáskuhttimii? (Manne son áššáskuhtto?)
2. Oza Norgga láhkagirjjis ja gávnnat mii čuožžu ráŋggáštuslágas, paragrafa 63,2. oasis ja paragrafa 54 nr. 3. Váikkuhit go dát paragrafat garra vai láđis dupmui? Manne, jáhkát don dát paragrafat adnojit?
3. Maid, jáhkát don maŋimus cealkka áššáskuhttinmearrádušas mearkkaša?
4. Sárggo sárgosa mii govvida veardagu mas dát olmmoš lea áššáskuhtton.

Smiehtas maŋos!

Don leat dán kapihttalis bargan sihke láhka- ja riekteáššiin, áššáskuhttineiseváldiáššiin ja ránggáštuseiseváldiáššiin. Dát vuogádat ja stáhtafápmoásahus lea ádjánan guhkes áiggi šaddat ja doaimat nu mo dat otne leat ja doibmet.

Maid barge obmot ovdal go šattai stáhta mii sáhtii ortnet ja ráfi bisuhit báikegottiin ja dubmet ja ránggáštít vearedahkkiid? Dalle lei bearaš ja sohka goddi dehálaš. Bearrašat ja sogat fertejedje várjalit iežaset gutni ja ránggáštít dahje mávssahit sin geat verrošedje sin vuostá. Dat lei áibbas dábálaš riikkain ja stáhtain gos eai lean sorjjasmeahtun (uavhengig) fápmoásahusat.

Áiggiid čađa lea Norga ásahan golbma fápmoásahusa, ja okta dain lea sorjjasmeahtun duopmostuollu. Dat galgá dubmet buohkaid geat verrošit, beroškeahtá makkár sehtui dahje sohkiid gullet. Álggus duopmostuolut eai doaimman nu mo ledje jurddašuvvon. Muhtin duopmárat ledje korrupta ja bearráigeahčču ja lágat eai lean čielgasat. Áiggiid čađa leat duopmostuolut šaddan buoret go olbmot leat cuiggodan ja servodat lea rievdan. Sámis lea easka maŋimuš čuohtejagi doaimman dohkálaččat.

Ain otne lea sámiid gaskkas eahpeluohtámuš politijjaide, duopmostuoluide, ránggáštuseiseválddiide ja áššáskuhttineiseválddiide. Sivdat dasa leat mángga. Okta lea ahte dát fápmoásahus ii leat nu guhká vel doaimman Sámis. Nubbi lea ahte olbmot leat vásihan ahte sii eai áddehala duopmáriin, mielluduopmáriin ja áššáskuhttin- ja ránggáštuseiseváldiin. Sii ledje dávjá dážat ja hálle dušše dárogiela. Goalmmádin: Ollugat leat vásihan eahpevuoiggalašvuođa go rollat (duopmárat ja politijjat) leat dovddadan ja danne bealátvuohta ii leat doarvá bures váldon vuhtii ja/dahje guorahallon. Njealját siva lea dieđusge ahte olbmot leat dáhtton čuovvut dološ vuogi ja ieža soahpat, mávssahit ja čorget riidduid. Dát dieđusge sáhtta dagahit ahte áššit eai goasse noga ja nu viidánit ja levvet mánggaid buolvvaide.

Sámi sátnevájas: Olmmoš guhte ii birge ja gulahala siiddalahtuiguin, galgá guođdit siidda.

Oanehisvástádusikkus**Geahččaleapmi kapihtal 9. Vástit oanehaččat:**

1. Maid galgá bealušteaddji dahkat?
2. Maid mearkkaša dat ahte áššáskuhttot?
3. Mii lea álbmotduopmár?
4. Maid mearkkaša dat ahte guoddalit ovtta duomu?
5. Man galle duopmára leat dutkanrievttis?
6. Maid mearkkaša evttolaš duopmu?
7. Mii lea eavttohis giddagas?
8. Makkár áššiid lea dábálaš guoddalit lágamánneriektái?
9. Galle fágaduopmára leat lágamánnerievttis?
10. Galle álbmotduopmára leat lágamánnerievttis?
11. Maid galgá Alimusrievtti váiddagoddi bargat?
12. Galle duopmára čohkkájit Alimusrievttis?
13. Čále Norgga lágamánnerivttiid namaid.
14. Maid galgá jury bargat?

Guhkesvástádusiskkus**Geahččaleapmi kapihtal 9. Guhkes vástádus.**

Čilge čuovvovaš doahpagiid/sániid hábmedettiin mitalusa:

- Áššáskuhttin
- Duođaštusaid bilidit
- Ovddidit ránggáštusášši
- Rumašloavkašupmi
- Duopmu
- Áktor
- Bealušteaddji
- Vihtanat
- Diggeriekti
- Lágamánneriekti
- Alimusriekti